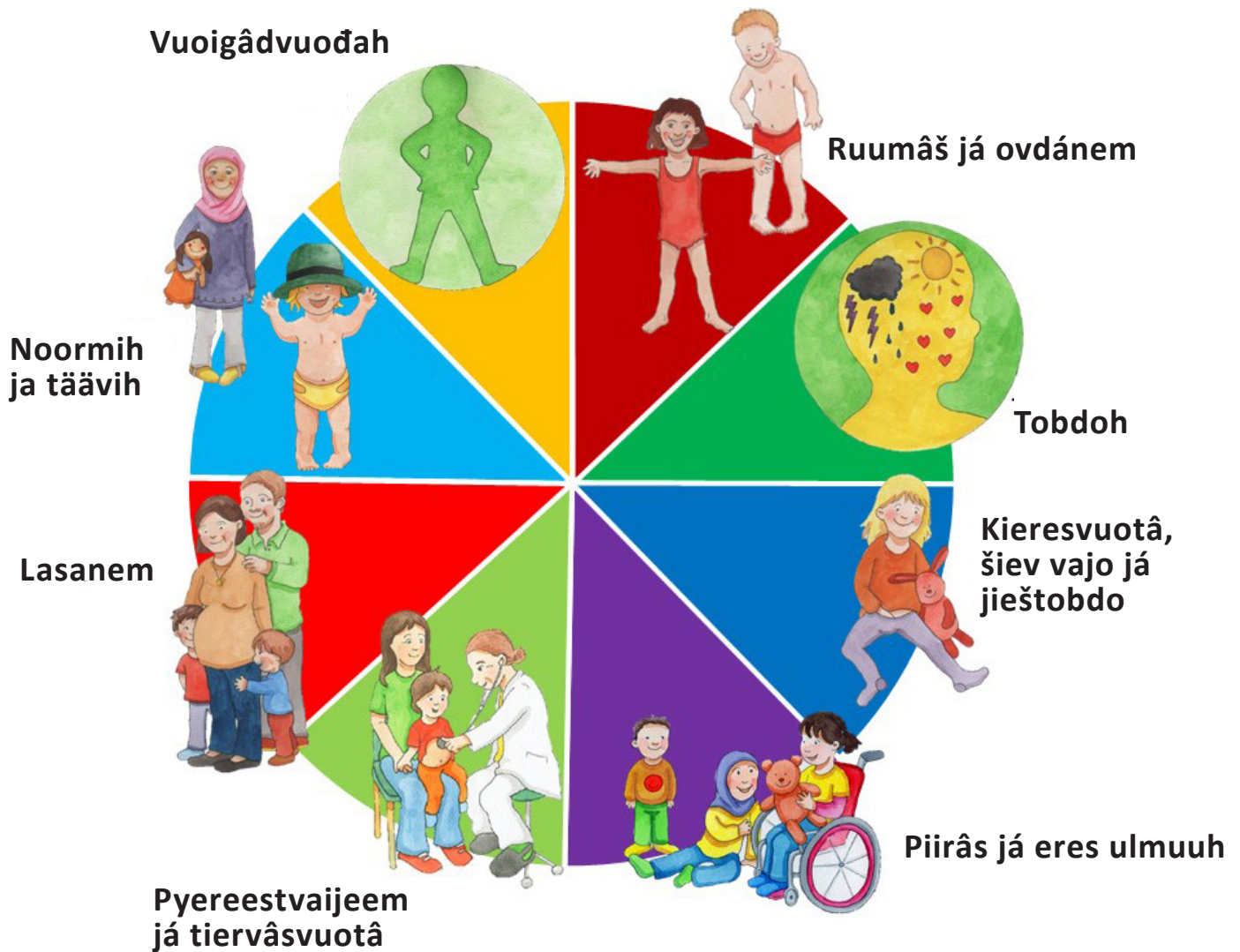

MII LII
ROPPÄ-
TOBDOŠOD-
DÂDEM?

WHO lii miäruštállâm seksuaalšoddâdem käävci fáddád

Taa kaavnah valdâlem párnái roppâtobdošoddâdem siskáldâsâst

Maailm tiervâsvuođâornijdume WHO Evrop kuávlutoimâttâh almostitij ive 2010 ravvuu "Seksuaalšoddâdem standardih Evropist". (WHO šadda saanijn World Health Organisation).

Tot lii raavâ virgeomâháid já äššitobdeid seksuaalšoddâdem siskálduvvâst 0-18-ihásáid. Ravvust čielgejeh târkkilávt, maid fáddáid já siskálduvvâid sierâ ahejuávhoiid kalga faallâđ. Aalmuglito puoh maalih já materiaalih vuáđuduveh täid ravvuid sehe lyetittittee, tutkum tiätun.

Ruumâštobdošoddâdmist láá käävci fáddád

Ruumâštobdošoddâdem lii vijđes äšši.

Toos kulá käävci sierâ fáddád,
maid kalga kiedâvuššâđ parnijn.

Talle šoddâdem lii tievâslâš, pijssájeijee
já ravvui miäldásâš.

Ko koččâmâš lii uccâ parnijn,
sárnup ruumâštobdošoddâdmist,
ep seksuaalšoddâdmist.

Ruumâštobdošoddâdem-sääni kovvee pyerebeht
uccâ parnij ovdánem já táárbuid.

Ruumâštobdošoddâdem käävci fáddád láá:

- 1) Ruumâš já ovdánem
- 2) Tobdoh
- 3) Kieresvuotâ, šiev vajo já jieštobdo
- 4) Piirâs já eres ulmuuh
- 5) Pyereestvaijeem já tiervâsvuotâ
- 6) Lasanem
- 7) Noormih ja täävih
- 8) Vuoigâdвуođah

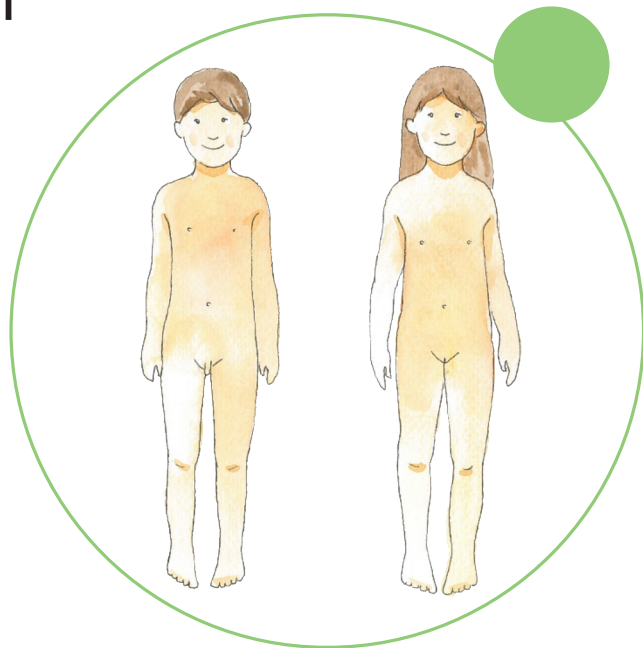
Jyehi fáádást láá tiäđuh
já tááiđuh, maid lii pyeri máttáattiđ páárnán.

Máttááttâs kalga leđe taggaar,
ete tot suápá päärni ahetáásán.

Meiddei positiivlii munejurdui máttáattem
kulá ruumâštobdošoddâdmân
ja ton puoh fáddáid.

1. Ruumâš já ovdánem

*Jyehi olmooš lii jieijâslágán.
Pärni váldá jieijâs rummâš vuotân
oovtkiärdánávt já lii tiätuängir.*

Päärni ovdánmist lii tehálâš
jieijâs rummâšân uápásmum.
Pärni máttááttâl kevttiđ jieijâs rummâš
liihâdmân já toppiimân.
Sun hárjuttâl leđe oovtâst
já toimâđ eres ulmuiguin.
Päärnih saloh, moijáneh já motomin nurdeh.

Pärni lii luándulávt čiävláá
rummâšistis já lii iästuttem tast.
Sun meiddei huámmâš, ete rummâš fáálá mielâpyere.
Askeest lemin, siärgádem, suilom,
koppáristem já puurrâm tovâtteh šiev tobdo.

Rummâšeh láá maangâlágáneh.
Päärnih tárkkojeh ulmui rummâšijđ
já láá uáli tiätuängireh rummâšij iäruin.
Sij láá kiäsuttum iäruin, moh kyeskih
ahan, liškeiivnán já eres jiešnaalijđ.
Sij láá kiäsuttum suhâpeelij iäruid.
Máttát päärni anneeđ áárvust jieijâs eromâš rummâš
sehe puoh iärasij sierâlágán rummâšijđ.

Päärnih láá meiddei kiäsuttum
rummâšoosijđ já toi toimâmân.
Páárnán hiivsigist eellim sehe
cissâ-, pošká- já puoskâääših láá jiaráskittee ääših.

Sáárnu páárnán njuolgist täin luándulijn aašijn.
Máttát, moh sajuh rummâšist láá priivaat sajuh.
Lii tääppin luávdiđ taid pihtsijguin.
Máttát meiddei, ete hiivsigist elimân kulá priivaatvuotâ.
Muštâl siämmást, maht pärni puáhtá anneeđ huolâ rummâšistis,
maht ovdâmerkkân jieijâs rummâš puáhtá poossâđ.

2. Tobdoh

*Päärni tobдох láá vuáimáliih.
Pärni máttááttâl tobdoi haldâšem.*

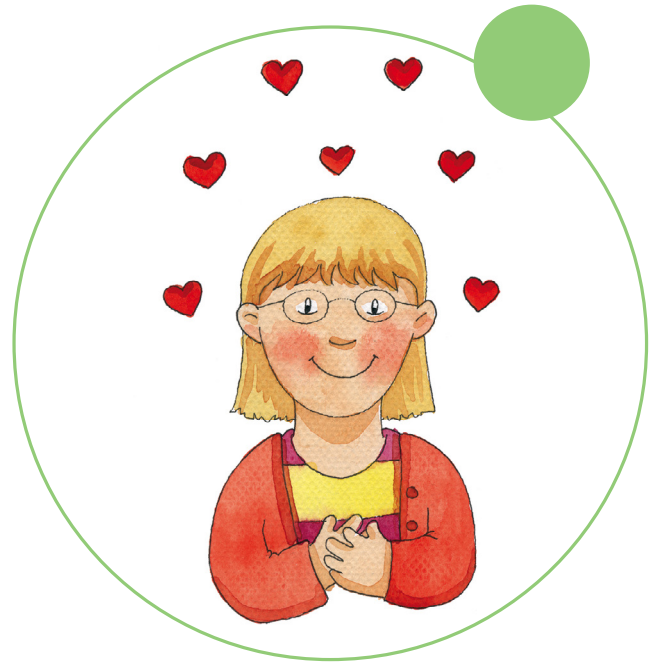
Päärnih tobdeh vuáimálávt
já čäittih tobdoih vuoigâlávt.
Máttát päärni huámásiđ
já tuhhiittiđ puohlágán tobdoih.
Nabde tobdoih já muštâl,
ete jieijâs tobdoih uážžu ettâđ.

Tobдох kullojeh rummâšist,
juáhháást lii jieijâs rummâštobdo.
Tobдох mulsâšudeh sierâ tiilijn.
Juáhháást láá jieijâs tobдох.
Ulmuh pyehtih tubdâđ siämmáa tiileest
hirmâd eres náál.
Nube ulmuu tobdo ij pyevti mutteđ.

Láá maangâlágán tobдох.
Mohnii tobdojeh pyerrin,
nubeh tobdojeh hyennin.
Puoh tobdoih láá suujah,
já puoh tobdoih lii vuoigâdvuotâ tubdâđ.
Máttát páárnán, ete tobдох, tuoivuuh
já huolah pyehtih tovâttiđ tavoid.

Jieijâs tobdoih puáhtá vaiguttiđ.
Ko pärni uáppá saaniđ,
moiguin sun puáhtá sárnuđ tobdoih,
sunjin lii älkkeeb vaiguttiđ tobdoihis.

Hyennin tobdojeh ovdâmerkkân kađâšvuotâ,
sutto, soro, pettâšume, palo já ohtuuvuotâ.
Toi peht pärni muštâl,
mii aašijđ lii hyeneeht.
Kuldâl já lohđut päärni.
Máttát päärni killáđ tobdoih,
moh oroh hyennin.
Máttát páárnán meiddei vuovijđ,
moiguin sun puáhtá olgospyehtiđ tobdoih
já rávhudiđ.
Puoh tobdoih ij taarbâš nanodiđ,
taid puáhtá kiedâvuššâđ liihâdmáin.
Lii háitulâš vuáijudđ lijkás ennuv
negatiivlijđ jurduid já tobdoih.

Máttáat päärni nabdeđ, tubdâđ
já nanodiđ positiivlijđ tobdoih.
Pyerrin tobdojeh ovdâmerkkân

- ilo
- sierâdem
- hitruustállâm
- ustevvuotâ
- lijkum
- oohtânkullâmvuotâ tobdo
- kijtolâšvuotâ
- torvolâšvuotâ
- tobdo tast, ete lii
râhistum já tuhhiittum.

Positiivliih tobдох ovdedeh tiervâsvuotâ.

Máttát paarnijđ šiev taavijđ,
moiguin sun puáhtá čäittiđ ustevvuotâ
já lijkkuustem.
Sáárnu oovtâviärdásávt lijkkuustmist
siämmáa tâi eres suhâpiälán,
suhâpeeleast peerusthánnáa.

3. Kieresvuotâ, šiev vajo já jieštobdo

*Lii pyeri leđe pärni! Lam lijkkuuttettee!
Pärni totká já sierâd já uápásm
tienávt puohân, mii lii suotâs.*

Tipšo, kieresvuotâ já kuoskâtem
ovdedeh pärni šiev jieštobdo
já rummâškove.

Kieresvuodâst navdâšem,
tego stuullâmhiäibum já salloom,
ovdedeh pärni oppâm já pyereestvaijeem.
Pärni mielâpyere liihâdmist,
suilomist, lábgumist ja tast,
ete suu tipšoh
Meiddei puurrâm, cissâm
já paškem tovâtteh távjá mielâpyere.
Positiivlâš rummâškove ovdán meiddei,
ko pärni uápásm jieijâs rummâšan
já naavdâš maanġálágán
kuosâmist já porgâmist.

Torvolâš kieresvuotâ já kuoskâtem
adeleh páárnán tiäđu,
ete sun lii tuhhiittum.
Kuoskâtem kalga leđe positiivlâš äšši,
tot kalga tábáhtuđ rijjâtátulávt.
Pärni fyysilâš povčágittem
já kurâtem lii háitulâš páárnán.

Pärni viggá távjá finniđ mielâpyere
meiddei jieijâs rummâš kuoskâtmist,
tego vuoptâi juurâtmist suormâiguin,
njune ruggâmist tâi
jieijâs suhâorgaanij kuoskâttâlmist.
Toh láá táváliih vyevih uápásmuđ
jieijâs rummâšan já ton tobdoid.

Päärnist kalga leđe máhđulâšvuotâ
tutkáđ maailm puoh aicâidiskuin
já ubâ rummâšijnis.
Ane pärni áárvust ko stivriih suu
uápásmuđ jieijâs rummâšan.
Jyehi päärnist lii vuoigâdvuotâ toos,
ete suu iberdeh
já suu aneh áárvust tagarin, ko sun lii
jieijâs ovdánemmuddoost.
Päärni kohtâlem vuolgâsaijeen
láá pärni hiätu já táárbuh.

4. Piirâs já eres ulmuuh

*Puohlágán vyevih já perruuh.
Pärni tiätá já tuhhit,
ete láá maangâlágáneh vyevih leđe já eelliđ.*

Päärnih eelih čovgâ ohtâvuodâst
jieijâs perruu jesânijđ.
Lii tehálâš, ete jyehi pärni
puáhtá anneeđ jieijâs perruu tivrásin.

Päärni aldaulmuuh pyehtih leđe meiddei
naaburij, huolhij já skipárij perruuh.
Päärnih láá kiäsuttum, magareh perruuh
já pääihih pyehtih leđe.
Päärnih sierâdeh távjá pääihi
já sierâlagán vuorâsulmui roolijđ.

Sáárnu páárnán maangâlágán perruin.
Valjii kovekiirijđ já sierâid nuuvt,
ete tain láá maangâlágán perruuh
já meiddei siämmáá suhâpele parâkoskâvuodâh.
Tuubdât, ete anah positiivlâžžân
maangâlágánijđ eellimvuovijđ
já olmooškoskâvuodâid já tuhhiittah taid.

Sáárnu täsiárvusávt almaa já nissoon
jiešvuodâin, tavoin já roolijn.
Ruokâsmit paarnijđ olgospyehtiđ jieijâs
sierâin, tavoin já roolikeččálmijn
tavijttáá já raijiittâsâittáá,
moh láá labdojeh suhâpiälán.
Tuárju pärni puátteevuodâ niävduvijđ
päärni suhâpeeleeest tâi
eres jiešvuodâin peerusthánnáá.

Lasseet pärni tiäđu tast,
ete láá maangâlágán
kulttuureh, eellimvyevih já kielah.
Taid puáhtá uápásmuđ ovdâmerkkân
lavlui, sierâi já kiirijij peht.
Meiddei peivikiäččuskippáár tâi škovlâskippáár
perruujeesân puáhtá mainâstiđ páárnán
jieijâs kulttuurist.

Máttát páárnán kunnijättem, täsiárvu
já oovtâviärdásâšvuodâ puohâi háarán.

5. Pyereestvaijeem já tiervâsvuotâ

Nubbijn torvoost.

Pyeri kuuskâtem taha pyereestvaijeem.

Tiervâsvuotâ já torvolâsvuotâ láá vuosâsajasiih ääših pääрни elimist. Pyeri koskâvuotâ aldasijd vuorâsulmuid syeijee pääрни maangânáál. Addel páárnán ääigi já kuldâl suu. Tooimâ nuuvt, ete páárnán lii älkkee sárnuđ tunjin puoh aašijn. Ele kuassin hepâdit pääрни.

Suojii pääрни puoh vuovijguin hemâdâsâin já viehävâldist. Movtjidit suu táttuđ iše mon peri ääšist. Pääрни pyereestvaijeem oovded pääрни seksuaalvuotâ suojim já tuárjum. Sáárnu páárnán njuolgist já ášálávt aašijn, moh kyeskih rummâšân.

Positiivlâš kuuskâtem já kieresvuotâ lii vuáđu pääрни pyereestvajemân. Máttát páárnán tááiđuid, moiguin sun puáhtá suojâliđ jieijâs. Tot luhostuvá pyeremusávt argâelimist, kárvudâttâm, nuoldâttâm, vuoinâstem tâi posâdâttâm ohtâvuotâst. Siämmást puávtáh muštâliđ njuolgâdusâid já tááiđuid, moh kyeskih kieresvuotâ já priivaatvuotân. Máttát pääрни annee áárvust jieijâs já ierâsij rummâš.

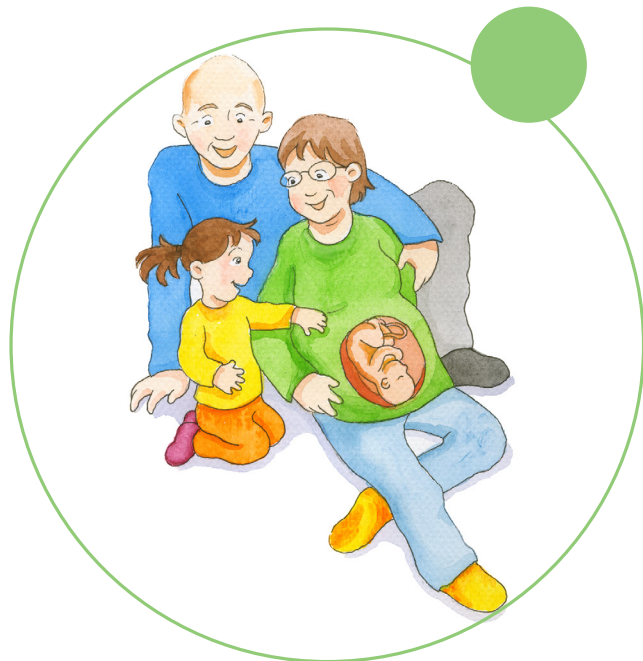
Máttát páárnán, maht sun puáhtá ieruttiđ puorijd já huonijd kuuskâtmijd, já máttát kuuskâtem njuolgâdusâid. Kuuskâtem ij uážu orrood hyennin, ijge tot uážu leđe syeligâsvuotâ. Stivrii pääрни lyettiđ jieijâs feeriimân, anneeđ tom áárvust, já mainâstiđ tast. Ulmen lii pääрни tobdo tast, ete suu aneh áárvust já iberdeh suu, já ete sun tobdá lemin torvoost.

Pääрни sâttih leđe motomin seksuaalvuotân kyeskee tadvâmeerhah, tego atâštum lattim. Huolât, ete pärni finnee iše.

Uápásm parnij oovtâst neetin já kânygân já siskâldâsâid já toimâmijđ, maid pärni kiávttá. Stvirii pääрни kevttiđ media olmânáál. Muštoot páárnán, ete puoh tiätu mediast ij lah ain tuotâ. Muštâl meid media kevttim riiskâin já ustevlii lattiimist mediast.

6. Lasanem

*Maht umogâš kárttá čuávján?
Pärni lii tiätuängir olmožin lemin immâšijn.*

Päärnist lii vuoigâdvuotâ kojâdiđ puoh aašijn,
moh sunjin puátih mielân.
Ruokâsmit päärni kojâdiđ
já västid päärni koččâmâšâid ášálávt.
Päärnist lii ain vuoigâdvuotâ finniđ
šiev máttááttâs já movtijdittee vástádâsâid,
moh heivejeh suu ahetáásán.

Uccâ párnááh láá kiäsuttum
puoh aššijd täsiälálávt.
Pärniperruin perruulasanem
lii táválâš sárnumfáddá.
Jiejâs tâi uápis perrust
sättih vyerdiđ päärni tâi pärni šadda.
Motomeh päärnih kojâdeh tast tárkkilubboht,
nubbijd fáddá ij lah nuuvt kiäsutteijee.

Päärnih láá kiäsuttum tast,
maht pärni álgá šoddâd,
maht umogâš mana čuávján
tâi maht umogâš puátá meddâl čuávjist.
Máttá páárnán tuođálávt
oovtkiárdásii sanijguin,
mii lii čuávjum, kuáhtu já umogáá päikki.
Páárnán puáhtá sárnuđ umogâšsiemânist,
mii tarbâšuvvoo almast já nisonist.

Čuávjumvuotâ já šoddâm perrui
lii jyehi páárnán persovnlâš äšši.
Päärni aldapirrâsist láá távjá päärnih,
moh láá puáttám perrui sierâ vuovijguin.
Lii tehálâš sárnuđ páárnán já
máttááttiđ sierâlagán vuovijn,
maht pärni puáhtá puáttiđ perrui.

Páárnán puáhtá muštâliđ oovtkiárdánávt,
maht umogâšsiemâniđ pieijih oohtân.
Páárnán puáhtá muštâliđ adoptiost,
iskospocceesoovâtmist ,
skenkkâsiemâniđ já maangâlagán perruin.
Páárnán puáhtá meiddei mainâstiđ
sierâ vuovijn,
maht umogâš puáhtá šoddâđ.
Päärnih távjá sierâdeh leđe čuávjist
čuávjum já párnáá
šoddâm já tipšom.
Ruokâsmit päärni kiedâvuššâđ sierâdem peht
puoh, maid sun lii oppâm.
Párnái kovekirjeh láá tast távjá šiev iše.

7. Noormih já täävih

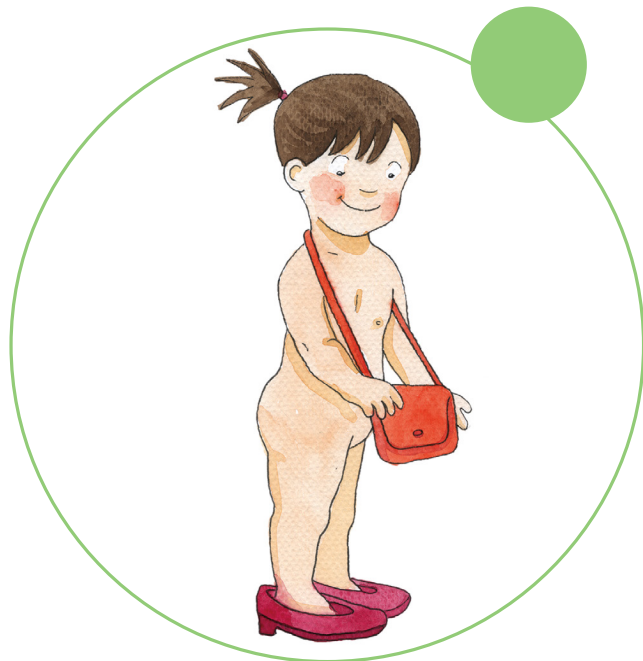
Mii lii tuhhiittettee?

Pärni härjuttâl noormijd já áárvuid.

Pärni uáppá iärásij saavâin, šuoŋâin
já kejâstuvâin, moh ääših láá suovvum
já moh ääših iä lách suovvum.
Pärni uáppá návť maŋgâlágán taavijd,
moh kuleh jieijâs kulttuurân.
Távjá pärni meiddei haalijd porgâđ já ettâđ
aašijd, maid iäráseh aneh lovetteemmin.

Šiev sosiaallâš tááiđuh já täävih
išedeh pärni miänástuđ
já toimâđ nuuvť,
ete iäráseh tuhhiitteh suu.
Máttát pärni lattid
sierâ tiilijd hiäivuláin vuovvijn.
Päärnih eskin härjuttâleh
lattim- já hiäivulâšvuodânuolgâdusâid,
te stivrii pärni kiärásávť já ášálávť.
Muštâl páárnán šiev taavijn,
moh kyeskih piettemesvuotân
já rummâš kuoskâtmân.
Máttát meiddei ášálijđ rummâšân
já rummâškolgosijd kullee saanijd.

Pärni huámmâš meid, ete sierâ perruin
tâi sierâ ulmuin láá ereslágán njuolgâdusah.
Máttát páárnán njuolgâdusâid,
moh kyeskih priivaatvuotân.
Máttát meiddei almoliđ já priivaat iäru.
Muštâl, ete puohháid kyeskih
siämmááh njuolgâdusah peerusthánnáá
suhâpeeleeť já eres jiešnaalijn.
Kulttuur já ahe pyehtih kuittâđ vaikuttid
toos, puáhtá leđe uáinusist piättáá.

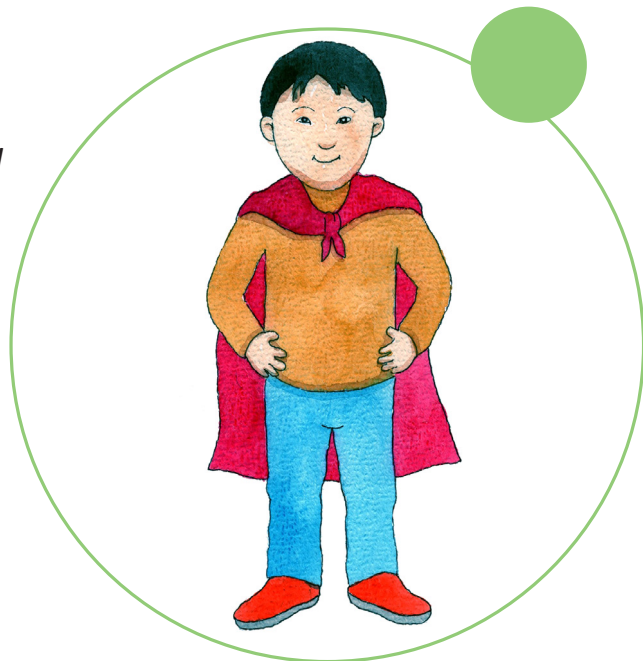
Sáárnu páárnán sierâ kulttuurijn
já oskolduvâin, maid pärni sáttá kuáhtáđ.
Máttát páárnán tááiđuđ toimâđ
eres párnáiguin já ohtsâškodeest
nuuvť, ete sun kunnijât iärásijd.
Máttát, ete jyehi olmooš lii
jieijâs siärvusis jeessân já mávsulâš tagarin ko lii.
Pärni keččâl já uáppá siärvus njuolgâdusâid
sierâin.

Toimâ nuuvť, ete ovdedah suhâpeelij täsiáárvu.
Iššeed pärni iberdiđ já kunnijättid
almolii syemmilii kulttuuräärbi.
Tom puáhtá porgâđ ovdâmerkkân
juhlepoošij ohtâvuodâť
já täpišoddâdem vuovijguin.
Stivrii pärni anneeđ áárvust iärásijd,
veikkâ sist lii eres kielâ, kulttuur,
oskoldâh tâi eellimuáinu.

8. Vuoigâdvuodah

Muu ruumâš kulá munjin!

*Páárnán kalga muštâliđ suu vuoigâdvuodâid
jieijâs rummâšân já iše táttumân.*

Päárnist lii vuoigâdvuotâ tiettiđ suu vuoigâd-
vuodâid.

Sust lii vuoigâdvuotâ kojijâdiđ koččâmâšâid
puoh aášijn, meiddei seksuaalvuodâst.
Addel páárnán tiäđu seksuaalvuodâst
já rievtiš já ášálijd vástádâsâid
puoh koččâmâšâid.

Väaldi vástádâsâin vuotân päärni ave.
Päárnist lii vuoigâdvuotâ oppâđ kevttiđ
hiäivulijđ saaniđ, vuoigâdvuotâ sárnuđ puoh
aášijn sehe olgospyehtiđ tárbuidis já tuáivuidis.

Jyehi pärni lii áinoošlajâsâš
já mávsulâš eidu tagarin ko sun lii.
Jyehi päárnist lii vuoigâdvuotâ toos,
ete suu kuldâleh, suu uáinih,
sun váldoo vuotân já suu iberdeh.
Päárnist lii vuoigâdvuotâ leđe áárvust onnum
peerusthánnáá suhâpeeleešt tâi tast,
magarin sun ana jieijâs suhâpele.

Päárnist lii meiddei vuoigâdvuotâ sierâdiđ
já keččâlâddâđ sierâ suhâpeliroolijđ.

Päárnist lii vuoigâdvuotâ finniđ torvo,
torjuu já suojâlem.
Sust lii vuoigâdvuotâ priivaatvuotân
sehe torvolâš kieresvuotân.
Sust lii vuoigâdvuotâ uápásmuđ jieijâs rummâšân.

Tehálâš päärni vuoigâdvuotâ
lii uázžuđ ovdániđ
jieijâs sáttoin hemâdâsttáá.
Päárnist lii vuoigâdvuotâ ovdániđ nuuvt,
ete sun kaartâ fáárun taggaar toimâmân,
mii ij heivii suu ahetáásán.
Päárnist lii vuoigâdvuotâ finniđ suojâlem
seksuaallâš viehâväaldist já luávkkáámijn.
Päárnist lii vuoigâdvuotâ meridiđ
jieijâs rummâšist já oppâđ torvotááiđuđ.

Päárnist lii meiddei vuoigâdvuotâ väldiđ uási
meerridmân, mii kuáská suu jieijâs.

Roppâtođošoddâdem tuárju párnái
jieštobdo, roppâkove, tobdo- já torvotááiđui
sehe aldavuodâ tááiđui ovdánem.

Návt párnááh pyehtih šoddâđ ain
tiervâslub, jieštobdolub já luholub nuorrân
já rävisolmoožin.

Vijđásuh tiäđuh fáádást:

coahkis.com, hyvakysymys.fi/lapsijaseksuaalisuus ja vaestoliitto.fi/kehotunnekasvatus